

Филозофски факултет, Универзитет у Београду | 2025

1838

К

онцепти
национализма и патриотизма
у српском
политичком дискурсу:
Средњи век, нови век,
савремено доба

Књига прва

*Приредили
Смиља Марјановић-Душанић,
Александар З. Савић*

*Концепции национализма и патриотизма в сербском политическом дискурсе:
Средний век, новый век, современная эпоха*

Книга первая

Прирешили

Смиља Марјановић-Душанић, Александар З. Савић
Београд 2025.

Издавач

Универзитет у Београду – Филозофски факултет
Чика Љубина 18–20, Београд 11000, Србија
www.f.bg.ac.rs

За издавача

Проф. др Данијел Синани,
декан Филозофског факултета

Уређивачки одбор

Бранко Бешлин, Александар Животић, Смиља Марјановић-Душанић,
Небојша Порчић, Мира Радојевић, Александар З. Савић

Рецензенти

Академик Љубомир Максимовић, САНУ
Проф. др Ђорђе Ђурић, Универзитет у Новом Саду – Филозофски факултет
Др Радомир Ј. Поповић, Историјски институт Београд
Проф. др Ненад Нинковић, Универзитет у Новом Саду – Филозофски факултет
Др Ивана Коматина, Историјски институт Београд
Доц. др Жарко Вујошевић, Универзитет у Београду – Филозофски факултет
Др Огњен Крешин, Балканолошки институт САНУ

Лектор

Ирена Поповић Григоров

Дизајн корица

ОЦМ

Припрема за штампу

Досије студио, Београд

Штампа

ЈП Службени гласник, Београд

Тираж

300

ISBN 978-86-6427-338-1

ISBN 978-86-6427-339-8

Ова публикација је проистекла из научног скупа одржаног у оквиру пројекта
Concepts of Nationalism and Patriotism in Serbian Political Discourse
– *Medieval, Modern, Contemporary* (CoNatPat), који финансира
Фонд за науку Републике Србије (програм ИДЕЈЕ, бр. пројекта 7750060).

Фонд за науку
Републике Србије

САДРЖАЈ

Књига прва

- 13 | Српско колективно сећање – нека уводна опажања
(Смиља Марјановић-Душанић, Александар З. Савић)

НАСЛЕЂЕ НЕМАЊИНОГ ОТАЧАСТВА

- 29 | *Смиља Марјановић-Душанић*
Концепти национализма и патриотизма у политичком
дискурсу српског средњовековља: Теоријски оквири
- 48 | *Smilja Marjanović-Dušanić*
Concepts of Nationalism and Patriotism in the Political
Discourse of the Serbian Middle Ages: A Theoretical Approach
- 51 | *Александар З. Савић*
Novus Israel: Нацрт за историју идеје о богоизабрању код
Срба (XIII–XVI век)
- 80 | *Aleksandar Z. Savić*
Novus Israel: An Outline for a History of the Concept of Divine
Election in the Serbian Milieu (13th–16th Centuries)
- 83 | *Марија Васиљевић*
Династија као носилац идентификације:
Стари српски родослови
- 100 | *Marija Vasiljević*
Dynasty as a Carrier of Identification: Old Serbian Genealogies
- 101 | *Милош Ивановић*
Границе *Српске земље* од краја XII до средине XV века
према наративним изворима
- 123 | *Miloš Ivanović*
The Borders of the Serbian Land from the End of the
12th to the Middle of the 15th Century According to
Narrative Sources

- 125 | *Зорица Витић*
„Наш“ језик у српскословенским записима и
списима XIII–XV века
- 136 | *Zorica Vitić*
“Our” Language in Serbian Slavonic Marginalia and Writings
(13th–15th Century)
- 137 | *Небојша Порчић*
„За баштину, отаџбину, земљу и царство“:
Национално и патриотско у свету српских средњовековних
витешких романа
- 155 | *Nebojša Porčić*
“For the Patrimony, Fatherland, Country and Realm”:
The National and the Patriotic in the World of Serbian Medieval
Chivalric Romance
- 157 | *Срђан Пириваћрић*
Срби као Трибали, Далмати и Дачани:
Прилог разумевању употребе појединих античких
етнонима као византијских идентитетских ознака за Србе
(од половине X до почетка XIII века)
- 177 | *Srđan Pirivatrić*
Serbs as Triballi, Dalmatae and Dacians: A Contribution to
Understanding the Use of Some Classical Ethnonyms as
Byzantine Identifiers for the Serbs (from the Mid-10th
to the Early 13th Century)
- 181 | *Невен Исаиловић*
Осећање припадности у средњовековној Босни:
Од локалног до државног идентитета
- 193 | *Neven Isailović*
The Feeling of Belonging in Medieval Bosnia:
From Local to State Identity
- 195 | *Дејан Дошлић*
Свети Гргур, бан Стефан II Котроманић и стварање
регионалне кохезије у средњовековној Босни
- 203 | *Dejan Došlić*
Saint Gregory, Ban Stephen II Kotromanić and the Creation
of Regional Cohesion in Medieval Bosnia

- 205 | *Александар Крстић*
Између службе „светлој коруни“ и чувања српских традиција – о идентитету Срба у Угарској у другој половини XV и првој половини XVI века
- 226 | *Aleksandar Krstić*
Between Serving the Holy Crown and Keeping Serbian Traditions – on the Identity of the Serbs in Hungary in the Second Half of the 15th and the First Half of the 16th Centuries

У ТУЋИМ ЦАРСТВИМА

- 231 | *Небојша С. Шулејић*
Улога цркве у утемељивању српског националног идентитета (XVI–XVIII век)
- 244 | *Nebojša S. Šuletić*
The Influence of the Church on the Formation of Serbian National Identity (16th–18th Centuries)
- 247 | *Јелена Илић Мандић*
Колективни идентитет(и) у Војној граници XVIII века: Студија српског случаја
- 268 | *Jelena Ilić Mandić*
Collective Identity(ies) in the 18th-Century Military Frontier: A Study of the Serbian Case
- 269 | *Исидора Точанац Радовић*
Natio nostra Illyrico-Rasciana seu Serviana:
Стварање привилегијалног идентитета Срба у Хабзбуршкој монархији
- 285 | *Isidora Točanać Radović*
Natio nostra Illyrico-Rasciana seu Serviana: The Creation of a Privileged Identity of Serbs in the Habsburg Monarchy
- 287 | *Владимир Симић*
Вера, династија и просвећеност: Патриотизам код Срба у Хабзбуршкој монархији у XVIII веку
- 305 | *Vladimir Simić*
Religion, Dynasty and Enlightenment: Serbian Patriotism in the Habsburg Monarchy in the 18th Century

- 307 | *Мирослав Павловић*
О етничитету јаничара и јерлија у XVIII веку
- 321 | *Miroslav Pavlović*
On the Ethnicity of Janissaries and Local Troops
in the 18th Century
- 323 | *Марија Андрић*
Везе с коренима или интеграција: Статус херцеговачког
трговца Марка Мирковића у Венецијанској републици
XVIII века
- 338 | *Marija Andrić*
Connection to the Roots or Integration: The Status of the
Herzegovinian Merchant Marko Mirković in 18th-Century
Venetian Republic
- 339 | *Бранко Бешлин*
„И Срби и грађани“ – обликовање концепта нације
у духу политичких идеја XIX века
- 360 | *Branko Bešlin*
“Both Serbs and Citizens” – Shaping the Concept of the Nation
in the Spirit of the Political Ideas of the 19th Century
- 363 | *Радован Субић*
Између цара и књаза. Српски устанак
у Херцеговини 1875–1876.
- 377 | *Radovan Subić*
Between the Emperor and the Prince. The Serbian Uprising
in Herzegovina in 1875–1876

Књига друга

НА ПУТЕВИМА САМОСТАЛНОСТИ

- 395 | *Милош Ковић*
Прилог историји југословенске идеје: Утицај Велике
Британије на српску идентитетску политику
(до 1918. године)
- 433 | *Miloš Ković*
A Contribution to the History of the Yugoslav Idea: The
Influence of Great Britain on Serbian Identity Politics (until 1918)

- 435 | *Игор Борозан*
У служби нације: Владарски портрет у српској визуелној култури XIX и почетком XX века
- 449 | *Igor Borozan*
In the Service of the Nation: The Ruler's Portrait in Serbian Visual Culture of the 19th and Early 20th Century
- 451 | *Душан Фундић*
„Конова дихотомија“ и дискурси српског национализма (с. 1890–1914)
- 468 | *Dušan Fundić*
“Kohn Dichotomy” and the Discourses of Serbian Nationalism (с. 1890–1914)
- 471 | *Петар С. Ђурчић*
Држава, национални интерес и разумевање међународних односа у часопису *Недељни преглед* (1908–1910): Конзервативно виђење
- 494 | *Petar S. Ćurčić*
The State, National Interest, and the Understanding of International Relations in the *Nedeljni pregled* Magazine (1908–1910): A Conservative View
- 495 | *Дарко Гавриловић*
Патриотизам масона Краљевине Србије на прелому два века
- 521 | *Darko Gavrilović*
Patriotism of the Freemasons of the Kingdom of Serbia at the Turn of the 20th Century

ЈУГОСЛОВЕНСКА ИСКУСТВА

- 525 | *Мира Радојевић*
Идентитетски проблеми српског народа у време стварања прве југословенске државе
- 551 | *Mira Radojević*
Identity Issues of the Serbian Nation at the Time of the Foundation of the First Yugoslav State
- 553 | *Недељка В. Бјелановић*
Ко хоће да живи нек мре, ко хоће да мре нек живи:
Родољубива књижевност младобосанаца

- 571 | *Nedeljka V. Bjelanović*
Let Die Who Wants to Live, Let Live Who Wants to Die:
Patriotic Literature of Young Bosnians
- 573 | *Слободан Владушић*
Милош Црњански и Србија
- 589 | *Slobodan Vladušić*
Miloš Crnjanski and Serbia
- 591 | *Слободан Бјелица*
Национална политика војвођанских радикала
у Краљевини СХС (1918–1929)
- 605 | *Slobodan Bjelica*
National Policy of the Vojvodina Radicals in the
Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes (1918–1929)
- 607 | *Александар Живојинић*
Коминтерна и црногорско национално питање (1919–1941)
- 628 | *Aleksandar Životić*
The Comintern and the Montenegrin National Question
(1919–1941)
- 629 | *Љубодраг Димић*
Интегрално југословенство
- 645 | *Ljubodrag Dimić*
Integral Yugoslavism
- 647 | *Милош Жикић*
Пробугарска пропаганда на југословенској територији
1934–1941.
- 663 | *Miloš Žikić*
Pro-Bulgarian Propaganda on Yugoslav Territory, 1934–1941
- 665 | *Борис Томанић*
Носиоци бугаризације на југословенском простору током
Другог светског рата
- 682 | *Boris Tomanić*
Carriers of Bulgarisation on the Territory of Yugoslavia during
the Second World War

- 683 | *Ијор Вукадиновић*
Популарни наратив под лупом истраживања:
Да ли је комунистички режим у Југославији спроводио
политику националне равноправности?
- 707 | *Igor Vukadinović*
Popular Narrative under the Scrutiny of Research:
Did the Communist Regime in Yugoslavia Implement a
Policy of National Equality?
- 709 | *Катарина Мићковић*
Социјалистички модернизам и (а)национални идентитет:
Српска уметност друге половине XX века
- 739 | *Katarina Mitrović*
Socialist Modernism and (A)National Identity:
Serbian Art of the Second Half of the 20th Century
- 741 | *Никола Мијатов*
Од социјализма до национализма:
Идентитети навијача у југословенском фудбалу
- 754 | *Nikola Mijatov*
From Socialism to Nationalism:
Fan Identities in Yugoslav Football
- 755 | *Михаел Анђоловић*
Српски историчари и југословенска криза
- 768 | *Michael Antolović*
Serbian Historians and the Yugoslav Crisis
- 771 | *Слободан Анђонић*
„Српски национализам“ као стигма и њена генеалогичка
- 809 | *Slobodan Antonić*
“Serbian Nationalism” as a Stigma and Its Genealogy

Марија Андрић

Историјски институт Београд
marija.andric@iib.ac.rs

ВЕЗЕ С КОРЕНИМА ИЛИ ИНТЕГРАЦИЈА: СТАТУС ХЕРЦЕГОВАЧКОГ ТРГОВЦА МАРКА МИРКОВИЋА У ВЕНЕЦИЈАНСКОЈ РЕПУБЛИЦИ XVIII ВЕКА*

Сажетак: Када је 1761. године у Анкони преминуо трговац Марко Мирковић, два конзула у том граду тврдила су да је извршење административних послова, који су се тицали покојникове својине, њихова надлежност. Да би се утврдило ко је заиста одговоран за ту процедуру, у Анкони је поведена расправа захваљујући којој су сачуване информације о пореклу трговца, његовој вероисповести, професионалном угледу, породици и иметку који је створио. На основу докумената насталих током те полемике, у раду се говори о различитим слојевима трговачког идентитета. Постављено је и питање у којој мери можемо износити закључке о његовим коренима, повезаности с родним крајем и осећању припадности некој заједници.

Кључне речи: XVIII век, трговац Марко Мирковић, Анкона, порекло, идентитет, Венеција, Херцег Нови

Трговац Марко Мирковић је у септембру 1761. године дошао из Херцег Новог у Анкону, како би завршио неке послове и исплатио своје дугове. Није познато где је ноћивао у Анкони, док се није у октобру исте године преселио у кућу свог колеге Јеронима Драшковића. То је учинио јер се осећао лоше, а након само десет дана боравка код свог пријатеља, Марко Мирковић је преминуо. Вероватно се

* Рад је проистекао из истраживања у оквиру пројекта *Concepts of Nationalism and Patriotism in Serbian Political Discourse – Medieval, Modern, Contemporary* (CoNatPat), који финансира Фонд за науку Републике Србије (програма ИДЕЈЕ, бр. пројекта 7750060).

десетог дана његово стање знатно погоршало, јер је у јутарњим часовима примио свете обреде по православним обичајима, да би после поднева истог дана изгубио битку с болешћу. За њега се побринуо свештеник грчке капеле Свете Ане у Анкони, а сахрањен је у Грчкој цркви у истом граду.

Мали су изгледи да бисмо те податке о животу тог трговца сазнали да нису исте године у Анкони покренути одређени административни послови поводом његове смрти. Најпре је конзул *Леванџинаца* (ит. *Console de Levantini*) у Анкони, сазнавши да је Марко Мирковић преминуо, пошао да начини попис трговчеве заоставштине. Тело преминулог и сва његова својина налазили су се у кући Јеронима Драшковића, где је састављен инвентар, а шкриња са стварима је запечаћена у присуству нотара и осталих сведока. Када се сутрадан упутио на исто место да доврши процедуру, тамо је затекао конзула *Венеције* (ит. *Console di Venezia*) Агостина Беларосу. Изјавивши како „покојника треба третирати као Венецијанца“, Белароса није одобравао уплитање конзула Леванџинаца у административне послове који су, према његовом мишљењу, били у надлежности венецијанске канцеларије.¹ Чврсто стојећи иза својих аргумената, обојица су тврдила да имају право на инвентарисање покојникових ствари и истовремено су отпочели процедуру, што је изазвало расправу о томе ко је заправо овлашћен за тај посао.

Један формални протокол трговачко-административне природе покренуо је прегршт питања и недоумица које су се тичале идентитета трговца Марка Мирковића. Где је био рођен, а на којој територији је провео свој век? Колики иметак је изградио? С ким је засновао породицу? Незнатни фрагменти његовог живота прикупљени су како би се саставила једна целина и расветлио случај који је у венецијанским документима окарактерисан као дилема о томе којој „трговачкој заједници припада Мирковић“ (*la nazionalità del Mircovich*). Проблем је био у томе што су се гледишта двојице конзула разликовала, а материјалних доказа није било. Наиме, трговац је у Анкони преминуо без присутног наследника и без написаног тестамена.

1 „[...] Nel di 23 del detto mese si trasferirono alla detta Casa, ove avendo ritrovato esservi anche il Cadavere, e i di lui pochi effetti dal Signore Girolamo Drascovich per di lui indennità, come asserì erano stati chiusi, ed va Baullo sigillato in presenza di notaro, e testimonii, apposero ne medesimo il Sigillo del Console, e differirono ad altro giorno l'inventario facendone di tutto ciò apparire un' atto publico che si dà in sommaria. Nel giorno 24 portaronsi novamente alla detta Casa per effettuare quanto dovevano, mà ritrovato ivi il Signore Agostino Bellarosa Console di Venezia questo oppose asserendo, che al medesimo apparteneva per doversi considerare il Defonto Veneziano [...].“ ASVe, Cinque Savi alla Mercanzia, Prima serie, Diversorum, b. 365 (без датума).

Недостатак писаних доказа те врсте значио је да Марко Мирковић није лично објаснио свој статус, па о његовом идентитету сазнајемо само на основу виђења оних који су га познавали. Да бисмо разумели како су такав случај могли да разјасне одговори на поменута питања о трговачком приватном и професионалном остварењу, треба да се осврнемо на то шта су трговачке заједнице, како су оне настајале и колики значај су имале у новом веку.

Трговачке заједнице – *nazioni di mercanti*

Темељи сваке трговачке заједнице настале на европском тлу почивали су на средњовековним градским удружењима (*communes*). Током свог развоја од XI до XIII века, такве организације су попримале карактеристике институција с административном и правном управом и биле су дефинисане статутима. У градовима су настајале и мање заједнице људи повезаних заједничким верским, професионалним и другим усмерењима. Такве су биле братовштине, еснафи и високообразовне установе, чији су припадници полагали заклетве за чланство. Због правних начела која су их дефинисала, удружења тог типа називана су *universitas*. Иако су се те средњовековне организације међу собом разликовале, идеја која их је повезивала била је иста и заснивала се на солидарности, поверењу и олакшицама које је само групно деловање могло да обезбеди.²

Из потребе да пронађу ослонац међу удруженим сународницима, људи истог географског порекла стварали су на страној територији неформалне заједнице, које су називане – *natio/nazione*. Значење те речи, чији корени сежу до класичног доба, није се мењало ни у средњем ни у новом веку. У класично доба, реч „*natio*“ је коришћена како би дефинисала људе пореклом из истог града или регије, па се таква употреба пренела и на касније епохе. Док политички фактори нису били нужно одлучујући критеријум, неретко је на тај начин означавана група коју су сачињавали становници једне државе на страној територији.³ Да бисмо се приближили правом значењу које је реч „*nazione*“ имала од XVI до XVIII века, зависно од контекста, преводимо је изразима „порекло“, „група“ или „заједница“. На тај начин избегавамо потенцијалне нејасноће које могу бити изазване дословним преводом израза који је у каснијем периоду добио нови смисао.

2 E. Muir, The Idea of Community in Renaissance Italy, *Renaissance Quarterly* 55/1 (2002), 6–7.

3 E. R. Dursteler, *Venetians in Constantinople. Nation, Identity, and Coexistence in the Early Modern Mediterranean*, Baltimore 2006, 13–14, 23–41.

У разматрању питања идентитета у новом веку, увек треба имати у виду и његову вишеслојност, пошто је и група људи истих корена могла бити даље раслојавана на мање колективе под утицајем верских, друштвених и политичких фактора.⁴ Изван домаће територије, особе истог порекла и професије формирале би једну интересну групу, па су такве биле и трговачке заједнице – *nazioni di mercanti*. Удаљени од родног окружења и уједињени, на тај начин су трговци сународници могли да се ослоне на узајамну помоћ и гаранцију, што је у великој мери осигуравало њихово пословање широм Медитерана.⁵

Њихова права на страној територији штитили су конзули, који су постојали у многим медитеранским центрима као овлашћени заступници трговаца. Развили су се из првих институција дипломатске природе, а њихова појава у лучким градовима први пут је забележена пре X века. Временом се та функција развила као посебна правна установа, а надлежности конзула дефинисане су у оквиру очувања обичаја и правних норми државе из које су долазили. У модерно доба, задужења конзула су била ограничена на поље трговине и заштите трговаца сународника, па им је обавеза била да решавају грађанске и кривичне спорове, разне размирице међу трговцима и да се побрину за преминуле и њихову заоставштину на страној територији.⁶ Од конзула се очекивало да врши функцију нотара, судије и службеника који се, с једне стране, старао да трговци поштују прописе стране земље у којој послују, али их је, с друге стране, и кажњавао у складу са законима који су важили у њиховом завичају.⁷

Једна политичка управа слала је своје представнике на страну територију укорак с развојем међудржавних односа и у складу с актуелним дипломатским договорима. Да је једна конзуларна служба због тога била подложна променама, добар су пример венецијански конзули који су на територији Мамелучког султаната, у Александрији и Дамаску, заступали трговце из Венецијанске републике.⁸ Након османског освајања Сирије, венецијански конзулат на тој територији претрпео је измене, те је главно седиште премештено из Дамаска у Триполи, а затим у Алеп, док су нови услови рада тог представни-

4 E. R. Dursteler, Identity and Coexistence in the Eastern Mediterranean ca. 1600, *New Perspective on Turkey* 18 (1998), 117.

5 N. Fattori, *Migration and Community in the Early Modern Mediterranean: The Greeks of Ancona 1510-1595*, London 2019, 118-119.

6 M. P. Pedani, *Consuli veneziani nei porti mediterranei, Mediterraneo in armi (secc. XV-XVIII)* 1, ed. R. Cancilla, Palermo 2007, 76, 189.

7 I. Mitić, *Konzulati i konzularna služba starog Dubrovnika*, Dubrovnik 1973, 21-25.

8 G. Christ, *Trading conflicts: Venetian merchants and Mamluk officials in late medieval Alexandria*, Leiden – Boston 2012, 68.

ка били дефинисани венецијанско-османским капитулацијама.⁹ У средњем веку, венецијанске власти су постављале своје представнике и у места западног Јадрана, попут Анконе, Пескаре, Малте, Напуља, Палерма, Ливорна, Ђенове и других.¹⁰

Неретко су и трговци из Османског царства имали своје представнике у медитеранским лукама, али су за то увек биле бирање особе из локалног становништва, које никад нису имале званичну инвентитуру. То није било необично, пошто су их често именовали сами трговци, који су као једини критеријум за одабир конзула узимали њихово познавање домаћих прописа, чије је разумевање било преко потребно ради закључења купопродајних уговора.¹¹ У том смислу, разликовала се и функција конзула *Леванџинаца*, који је учествовао у расправи поводом инвентарисања заоставштине трговца Марка Мирковића у Анкони, од државних заступника какви су били *конзули Венеције*. Према тог заступника нису бирали трговци, није их постављала ни османска држава, већ папска управа, с циљем да олакша пословање свих трговаца с Истока који су долазили у Анкону.

„Рођен на османској територији“ – подразумеване везе с коренима

Служба конзула *Леванџинаца* (*Console de Levantini*) настала је након 1532. године, када је Анкона потпала под јурисдикцију папске управе, после чега су донете бројне уредбе које су начиниле ту луку у Анконској марки слободним трговачким центром. Само две године после, папа је издао „јемство заштите“ (*salvus conductus*) свим трговцима „без обзира на њихову народност или вероисповест“. Издавањем заједничке повеље из 1544. године за Анкону и друге папске државе, регулисана су права и безбедна робна размена за „јеврејске, муслиманске, православне трговце и све остале који су долазили с Леванта“.¹²

9 Pedani, *Consuli veneziani nei porti mediterranei*, 186.

10 Pedani, *Consuli veneziani nei porti mediterranei*, 183–184.

11 M. P. Pedani, *Venetian Consuls for Ottoman Subjects*, *IXth International Congress of Economic and Social History of Turkey, Dubrovnik – Croatia, 20–23 August, 2002*, *Türk Tarih Kurumu* 2005, 213–219.

12 B. Ravid, *A Tale of Three Cities and Their Raison d'état: Ancona, Venice, Livorno and the Competition for Jewish Merchants in the Sixteenth Century*, *Mediterranean Historical Review* 6/2 (1991), 141–143; Fattori, *Migration and Community in Early Modern Mediterranean*, 29; M. Greene, *Catholic Pirates and Greek Merchants. A Maritime History of the Mediterranean*, Princeton – Oxford 2010, 27–29.

Упркос чињеници да су временом типичне карактеристике и примери за које је везивана категорија „Левантинаца“ били подложни променама, њена стална одлика је била да се у основи њеног значења „изоставља конфесионална и етнолингвистичка одређеност“.¹³ О томе речито говори одвећ примећен распон њене примене у венецијанској администрацији. Док је у XVI веку Венеција „Левантинцима“ означавала сефардске Јевреје који су долазили из Османског царства и настанили се у граду ради трговине, у XVII веку тај израз је био коришћен за све османске трговце у Венецији. Уопштено гледајући, Левантинцима су били називани сви људи који су долазили с Истока. Како је географски простор Леванта временом у целини припао османској држави, тако су становници Османског царства често називани Левантинцима.¹⁴

Када је поведена расправа о случају трговца Марка Мирковића, у канцеларији ујравника конзулаиња Левантинаца (ит. *Monsignore Governator al Console de Levantini*) процењено је да је поступљено у складу са свим привилегијама добијеним од папске столице. На основу чега је тај конзул полагао права на послове који су се тицали заоставштине поменутог трговца? У том контексту, било је важно истаћи покојников верски идентитет, па је наведено да је Мирковић био „православац шизматик“ (*greco scismatico*). Несумњиво је да је трговац за живота поштовао традиције својих предака и остао веран православној вери, пошто је на самерти примио свете обреде од капелана исте цркве и сахрањен при грчкој цркви у Анкони.¹⁵ Како је објашњено да се јурисдикција конзула Левантинаца односила на „све православце, без обзира на то одакле долазе“, на тај начин је и аргументовано његово право да закључи процедуру над имовином покојног трговца.¹⁶ Држећи до тог права, у канцеларији конзулата је такво поступање поткрепљено чињеницом да се као обавеза тог службеника „подразумева и сваки други правни чин када год се ради о православу, односно Левантинцу“.¹⁷

13 N. E. Rothman, *Brokering Empire. Trans-Imperial Subjects between Venice and Istanbul*, Ithaca – London 2012, 213.

14 Детаљан преглед генеалогике категорије „Левантинци“ погледати у: Rothman, *Brokering Empire*, 211–247.

15 „[...] Fin dallo scorso settembre portossi in questa Città Marco Mircovich Greco Scismatico, nativo di Erzegovina Dominio Ottomano, quale doppio pochi giorni di malattia, fatta la mattina delli 22 Ottobre la sua professione della Fede, se ne morì circa la ore 4 dello stesso giorno senza testamento, ne erede presente [...]“ ASVe, Cinque Savi alla Mercanzia, Prima serie, Diversorum, b. 365, *Risposta alla memoria rimessa da Monsignore Governator al Console de Levantini* (без датума).

16 ASVe, Cinque Savi alla Mercanzia, Prima serie, Diversorum, b. 365 (без датума).

17 „[...] hò fatto quello che ogn'altro averebbe fatto se gli fosse stata diretta una simile commissione, ma non dà questo ne deve dedurre il Giustizia di fare inventario,

Овде се треба надовезати на други део конзулове тезе у којој је трговчев идентитет дефинисан из угла његовог географског порекла. Наиме, он је сматрао да је покојника било неопходно третирати као „поданика османског султана, зато што је пореклом и родом из Херцеговине“ (*che il Defonto dovesse riputarsi come Suddito del Gran Signore per essere originario e nativo di Erzegovina*).¹⁸ Чињеница да је Марко Мирковић био рођен у Херцеговини, на територији Османског царства, искоришћена је као правни основ за тврдњу да је он био поданик те државе. Да ли је такво тумачење било исправно?

Правни положај појединца у Османском царству био је условљен чињеницом да он живи у тој држави и у њој ужива одређена права и има извесне обавезе. Немуслимани који су били поданици Османског царства имали су статус *зимија*, којим им је било загарантовано право на живот, слободу, имовину и слободу вероисповести у границама османске државе. Имали су обавезу да плаћају главарину и да поштују прописе, а осталим шеријатским нормама детаљније је уређиван њихов живот на османској територији и доношена бројна ограничења и забране.¹⁹

Да би конзулова тврдња била уверљива, он је морао да пружи доказе да је трговац живео у османској држави или барем да је био део неке мање православне заједнице у Османском царству. Осим што то није показано, није било утврђено ни у којој мери је покојник одржавао везе са својим родним местом. Како је преминуо не оставивши иза себе тестамент ни наследника, нису постојали његово лично сведочанство о томе нити потврда њему блиских особа. У време те расправе нису биле познате информације о његовом животу на османској територији, родитељима или имовини коју је оставио иза себе у месту у којем се родио. Ниједан сведок није био позван да потврди да ли је Марко Мирковић живео као османски поданик, са свим обавезама који је тај статус наметао. Познато је да су многи имућнији трговци из осећања привржености коренима остављали великодушне донације и пружали покровитељства црквама, школама или болницама.²⁰ Ипак, у корист конзуловој тврдњи нису изнети

ed ogni altro atto di giurisdizione, e questo è quello che unicamente si impugna qualora trattasi di Greco, e per conseguenza di Levantino [...].“ ASVe, Cinque Savi alla Mercanzia, Prima serie, Diversorum, b. 365, *Risposta alla memoria rimessa da Monsignore Governator al Console de Levantini* (без датума).

18 ASVe, Cinque Savi alla Mercanzia, Prima serie, Diversorum, b. 365 (без датума).

19 А. Фотић, Између закона и његове примене, *Привајни животи у српским земљама у освић модерној доба*, прир. А. Фотић, Београд 2005, 36–38; А. Фотић, Институција амана и примање подаништва у Османском царству: пример сремских манастира 1693–1696, *Историјски часопис* LII (2006), 225–256.

20 Да су на тај начин појединци показивали наклоност вери и православној заједници у свом родном месту, приметио је Владислав Скарић код православ-

ни докази тог типа. Није познато да је Мирковић даровао неку православу организацију у Османском царству, која би могла да укаже на трговчеву отворену повезаност с једном од тамошњих заједница којој је некад припадао.

„Венецијански поданик у складу с општим правним принципима“

Да је покојни трговац био „православац грчког обреда“ (*Greco di Rito*) и „рођен у османској држави“ (*nato in Paese Turco*), није порицао ни Агостино Белароса, конзул венецијанске трговачке заједнице у Анкони. Ипак, сматрао је да уплив конзула Левантинаца у тај случај није био основан. У свом меморандуму, Белароса је истакао како је поменута функција у Анкони била предодређена да заступа османске трговце, и то „православаце, јевреје и муслимане, и овлашћена од стране Канцеларије да надгледа одвијање робне размене с Левантом и делује у оквирима тог домена“. Значајна разлика, пак, почивала је у томе што надлежности конзула Левантинаца нису смеле да утичу на одржавање веза с особама из оних трговачких заједница које су у Анкони имале свог представника у виду „народног конзула“ (*console proprio nazionale in Ancona*).²¹

У наставку свог образложења, конзул Венеције је тврдио да је једној таквој заједници са сопственим народним конзулом припадао и Марко Мирковић. Изабран на ту функцију као неко ко је био родом из Венецијанске републике, Белароса је био потврђен као конзул у Анкони у фебруару 1761. године. Тада је дефинисано да у његове дужности спада контрола трговине и протока робе свих венецијанских поданика, као што је то био случај са свим другим конзулима које је Венеција поставила у осталим лучким местима.²²

Стављајући у други план Мирковићево порекло, Белароса је нагласио да је покојни трговац за време свог живота „постао венецијански

не заједнице у Сарајеву. В. Скарић, Српски православни народ и црква у Сарајеву у 17. и 18. вијеку, *Изабрана дјела*, Књига II: *Прилози за историју Сарајева*, ур. М. Екмечић, Сарајево 1985, 83–84.

21 „[...] il Console de Greci, Ebrei e Turchi, destinato dalla Camera per invigilare, ed agire nelle cose appartenenti al Commercio del Levante; ma l'incombenza di questa persona non può riguardare altre persone, ne altri Commerci, che quelli che si fanno in Ancona con quei Porti ò con quelle Nazioni, che non hanno Console proprio Nazionale in Ancona [...]“ ASVe, Cinque Savi alla Mercanzia, Prima serie, Diversorum, b. 365, *Memoria* (без датума).

22 ASVe, Cinque Savi alla Mercanzia, Prima serie, Diversorum, b. 365, *Memoria* (без датума).

поданик у складу с општим правним принципима²³ Нагласивши како конзул Левантинаца нема дозволу да се меша у питања која се тичу венецијанских поданика, били они припадници католичког или грчког обреда, указао је и на то да различитост обреда и вероисповести није условљавала и раздвајање међу трговцима исте народности већ су сви чинили једну заједницу с одабраним заступником.²⁴ Да је припадност једној трговачкој заједници диктирала чињеница одакле је трговац долазио, али не и то које је вероисповести био, објаснио је тиме што су многи конзули заступали поданике једне политичке власти, били они „католици, шизматици или јеретици“.²⁵

С друге стране, сваку везу покојног трговца с Венецијом тежио је да оповргне конзул Левантинаца, истичући да се он „никада није представио, нити изјаснио као Венецијанац“ и сматрајући да га тако не треба третирати ни након смрти.²⁶ Осим тестаментa, једини документи у којима бисмо могли да наиђемо на лични став о том питању јесу молбе упућене некој државној испостави. Иако су та писмена обраћања подносиоци ретко састављали самостално, у њима увек наилазимо на податке о њиховој породици, професији, имовинским приликама и неким другим подухватима.²⁷ Како није била представљена ниједна молба или друга писмена представка Марка Мирковића, није могуће говорити о томе да ли је и на који начин исказивао осећање припадности венецијанском друштву. С друге стране, да би постао равноправан члан једне заједнице, то је изискивало посебну процедуру и испуњење одређених критеријума. С правне тачке гле-

23 ASVe, Cinque Savi alla Mercanzia, Prima serie, Diversorum, b. 365 (без датума).

24 „[...] quindi ora spera più che mai di mettere in chiaro, che gli effetti di Marco Mirco-
vich Greco di Rito, e Suddito Veneto ultimamente defonto debbano stare sotto la
di lui custodia economica, e che il Console sudetto dè Levantini non possa in verun
conto inserirsi sulle Persone dè Sudditi Veneti, o siano di rito Latino, o siano di rito
Greco [...]“. ASVe, Cinque Savi alla Mercanzia, Prima serie, Diversorum, b. 365 (без
датума).

25 „[...] Si conchiude, che la diversità delle Nazioni, e non già la diversità di Rito, o
religione sono quelle, che cagionano la diversità de Consoli, conforme si vede, che i
Consoli delle altre Nazioni esercitano il diritto sopra tutti i Sudditi; o siano Cattolici,
o siano Scismatici, o siano Eretici [...]“. ASVe, Cinque Savi alla Mercanzia, Prima
serie, Diversorum, b. 365 (без датума)

26 „[...] non può in oggi considerarlo per Veneziano, e dà lui dipendente, mà bensi dal
Console de Levantini à cui si appartiene in vigore delli enunciati privilegi, per li
quali hà proceduto, lo che non avrebbe mai fatto, se si fosse palesato, e manifestato
per Veneziano, e non avesse riconosciuto il contrario del fatto istesso [...]“. ASVe,
Cinque Savi alla Mercanzia, Prima serie, Diversorum, b. 365, *Risposta alla memoria
rimessa da Monsignore Governator al Console de Levantini* (без датума).

27 E. C. Burke, '...to live under the protection of Your Serenity': immigration and identity
in Early Modern Venice, *Studi veneziani*, n. s. LXVII (2013), 123–155.

дишта, личне изјаве нису играле никакву улогу јер је главне услове за тај статус диктирала државна управа, док је у неком случају додатне могла прописати и сама заједница.

Који су то правни принципи по којима је неко могао да постане венецијански поданик? Досељеници су у Венецији могли да добију статус грађанства. Тај слој становништва је био подељен на две врсте: законско грађанство (*cittadinanza de iure*), које су имали сви венецијански грађани по рођењу, и оно које је било додељено као врста дипломе. Власт је то одобравала на захтев, који је суштински представљао молбу појединца да се озваничи његова интеграција у венецијанско друштво. Додела новог статуса доносила је бројне привилегије, па је и тај ранг био класификован. На економском нивоу, *de intus* грађанство је пружало трговачке привилегије у границама Републике, а статус *de intus et extra* омогућавао је пословање на Леванту према посебним условима које је Венецијанска република остварила дипломатским везама. За доделу оба нивоа грађанства, појединац је морао да живи и ради у Венецији одређени број година, који је варирао зависно од раздобља. Осим тога, у обзир су узимани и други критеријуми, као што су поседовање некретнина и плаћање пореза. Сличан модел, с малим изменама које су вероватно зависиле од локалне заједнице, њихових статута и градске управе, важио је и за статус поданика, ипак вероватно чешће дефинисан на нивоу *de intus* категорије.²⁸

Из османске Херцеговине у венецијански Херцег Нови

Премда рођен на османској територији, трговац Марко Мирковић је постао венецијански поданик јер је двадесет девет година живео на територији Републике. Био је становник њенихседа на Јадранском приморју, и то града Херцег Новог у Бококоторском заливу, где је основао породицу и поштовао прописе и законе. На који начин је конзул Белароса то доказао? Тако што се усредсредио на последњих неколико деценија живота које је трговац провео под венецијанском управом и прикупио сведочанства Мирковићевих сународника, познаника и колега о том периоду. Изјаве су дали људи из Боке Которске, те су њихове тврдње биле приказане као меродавне

28 G. Cozzi – M. Knapton, *La Repubblica di Venezia nell'età moderna. Dalla guerra di Chioggia al 1517*, Torino 1986, 133–138.

изјаве представника бокељске заједнице, у коју се покојни трговац деценијама уназад уклопио и постао њен познати и угледни члан.

О трговчевом професионалном статусу говорила су два сведока, Јован Каменаровић из Доброте и Кристофор Перановић из Столива. Они су своје познанство с Мирковићем описали као изврсно, тврдећи да су покојника познавали као становника Херцег Новог „од када знају за себе“. Говорећи о херцеговској заједници, истакли су да у њој не постоје непознанице јер су њени чланови чувени по престижном друштвеном положају. Посведочили су да је Мирковић у том граду био познат као угледан трговац, у прилог чијој репутацији су говориле његове успешне робноновчане трансакције. Те чињенице су им биле познате пошто су долазили из места која су припадала которској бискупији, којој је административно припадао и Херцег Нови.²⁹ Ипак, они нису поуздано могли да тврде да ли је он и рођен у том граду, а његово порекло и везу с неким другим местом нису спомињали.³⁰ Док, с једне стране, то може да нас наведе на помисао да Мирковић за живота није истицао да потиче са османске територије, не можемо да се не запитамо да ли је, упркос ономе што су тврдили, њихово гледиште формирано на основу слабе блискости с трговцем.

Како је дошло до тога да се Марко Мирковић уклопио у бокоторску заједницу? Питање досељеника из разних крајева Балкана на територију Венеције представља посебну тему у историографији, чији су резултати показали како је процес уклапања протицао зависно од раздобља и спољнополитичких околности тог периода.³¹ У студијама које се баве интеграцијом мањина у нове средине из-

29 „[...] qualmente noi abbiamo ottimamente conosciuto il Sig[no]re Marco Mircovich ultimamente passato a miglior vita in questa medesima Città, in casa di questo Sig[no]re Girolamo Drascovich mercante, per quanto questo ci ha asserito, il qual Sig[no]re Mircovich era in Riga di Negoziante, e faceva il suo fisso Domicilio in Castel Novo, parimente Diocesi delle Bocche di Cattaro, ove l'abbiamo sempre conosciuto sin da che abbiamo l'uso della raggione, [...] come il tutto anche colà è publico, e notorio, per esser stata la di lui Persona, mentre viveva, generalmente cognita per la sua qualità di Negoziante [...]“. ASVe, Cinque Savi alla Mercanzia, Prima serie, Diversorum, b. 365 (27. новембар 1761).

30 ASVe, Cinque Savi alla Mercanzia, Prima serie, Diversorum, b. 365 (27. новембар 1761).

31 Тему досељеника из различитих крајева јадранског приобаља у Венецији обрадила је Ловорка Чоралић у неколико радова, међу којима издвајамо: Mletački podanici i osmanlijski prognanici – skadarski iseljenici u Mlecima (XIV–XVIII st.), *Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti* 25 (2007), 59–102; Iz prošlosti istočnoga Jadrana – tragom iseljenika iz grada Ulcinja u Mlecima, *Povijesni prilozi* 23/27 (2004), 37–55; Prisutnost doseljenika sa istočnojadranske obale u Veneciji od XIII do XVIII stoljeća, *Radovi: Radovi Zavoda za hrvatsku povijest Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu* 26/1 (1993), 39–78.

двајају се три корака као кључна за тај процес. Ту се убрајају проналазак смештаја, запослење и формирање породице. Као основа за асимилацију у локално друштво, предност је давана уласку у брачну заједницу. Брак с једним од припадника или припадница локалног становништва знатно је оснаживао позицију досељеника.³² Знамо да је Марко Мирковић био жењен два пута и да је оба брака склопио с девојкама из угледних бокељских кућа. За прву супругу је познато само да је потицала из једне од племићких породица тог краја, али њено име и презиме ниједан од сведока није знао да наведе. Након што је она преминула, Мирковић се оженио ћерком угледног Луке Вучетића из Котора, који се тада налазио у венецијанској служби.³³

Свој економски статус у граду вероватно је постепено градио. Сведочења су потврдила да је за живота у Херцег Новом Мирковић стекао иметак који је учинио да се трговац нађе међу најимућнијима. Бокељи су потврдили да је трговац уживао у разним поседима, међу којима је било неколико кућа и земљишта на територији Херцег Новог.³⁴ Други показатељ покојниковог добростојећег статуса на венецијанској територији била је чињеница да је поседовао више бродова. Да је као бродовласник неколико година пловио под венецијанском заставом, потврдила су двојица сведока, од којих је један од њих, Кристофор Перановић, имао прилике да плови на једном од Мирковићевих бродова.³⁵

Вероватно је у овом случају најважнији сведок био Јероним Драшковић. Бавио се и сâм трговином, па је као пријатељ и колега био најближи Марку Мирковићу, а њих двојица су накратко делили смештај у Анкони. Једино у његовом сведочењу проналазимо свеобухватне податке о животу трговца, у којем је нагласио да је био позван да дâ изјаву како би се открила истина „о занимању, порек-

32 E. Orlando, *Dalmatians and Slavs in Venice: Between Integration and Assimilation, Towns and Cities of the Croatian Middle Ages. The City and the Newcomers*, ed. I. Benyovsky Latin – Z. Pešorda Vardić, Zagreb 2020, 294.

33 „[...] l'abbiamo veduto continuamente abitare nel medesimo luogo quivi possedere nella maniera surriferita, convivendo con la sua seconda Consorte, figlia del Sig[no] re Magg[i]o re Luca Vucetich dà Cattaro, il qual Siga Luca trovasi attualmente al servizio di detta Serenissima Republica [...]“ ASVe, Cinque Savi alla Mercanzia, Prima serie, Diversorum, b. 365 (27. новембар 1761). У историографији је забележено постојање извесног Луке Вучетина, који је био патрун у периоду 1720–1730, али је он био пореклом из Пода, једног херцеговског насеља. Zloković, *Mletačka uprava u Herceg Novom*, 23. Није јасно да ли је реч о истој особи, можда с погрешно убележеним пореклом. Могућност за разјашњење је још отежано чињеницом да се у извору не наводи у којој служби се тада налазио Лука Вучетић, чију ћерку је оженио Марко Мирковић.

34 ASVe, Cinque Savi alla Mercanzia, Prima serie, Diversorum, b. 365 (27. новембар 1761).

35 ASVe, Cinque Savi alla Mercanzia, Prima serie, Diversorum, b. 365 (27. новембар 1761).

лу, боравишту и имовини почившег господина Марка Мирковића³⁶. Том приликом је навео да је покојник, колико је њему било познато, дошао са османске територије Херцеговине, али да је од када га он познаје живео на венецијанској територији у Херцег Новом.³⁷ Да је у питању сведочење блиског пријатеља, показује и то што су њих двојица деценијама били у контакту. Наиме, Драшковић је 1735. године, на свом путовању из Дубровника, дошао у Херцег Нови, где је преноћио у кући Марка Мирковића. Тада је упознао и његову супругу, за коју је рекао да је потицала из угледне локалне породице.³⁸

Закључак

На основу података које смо изложили треба одговорити на неколико питања. На првом месту, намеће се дилема: да ли је Марко Мирковић одржавао везе с коренима? Ако је судити по изостанку извесних информација о његовом животу, то вероватно није био случај. Ниједан од испитаника није знао да каже нешто о Мирковићевим родитељима, да именује место његовог рођења и да посведочи о трговачком животу пре доласка на венецијанску територију. Осим тога, нико није поменуо породични улог који је Мирковић донео са собом, по свом доласку у Херцег Нови. Не знамо да ли је из свог родног краја понео почетни капитал који му је послужио да створи бољи живот на територији Републике. Једина породица Марка Мирковића о којој можемо да говоримо јесте она коју је створио у Херцег Новом, иако није познато да је имао потомке из тих бракова. На основу прикупљених изјава, његово пресељење са османске на венецијанску територију вероватно се десило око 1730, нешто више од четири деценије након што је Венеција преузела власт у Херцег Новом (1687). Стога, не можемо да говоримо о његовој интеграцији у контексту првих таласа политички организованих миграција хришћана из околних места у Херцег Нови.³⁹ Такође, можемо само да претпоставимо

36 „[...] à depore la verità sopra la qualità, Patria, Domicilio, e sostanze del fù Signore Marco Mircovich ultimamente morto in questa stessa Città [...]” ASVe, Cinque Savi alla Mercanzia, Prima serie, Diversorum, b. 365 (27. 11. 1761).

37 „[...] La qualità poi di esso Signore Marco era di mercante e per quanto è à mia notizia, sò che era arivando di Erzegovina, Dominio Ottomano, ma il suo fisso Domicilio lo faceva, da che lo conosco, che saranno anni 29 incirca in Castel Novo dalle Bocche di Cattaro, Dominio della Sudeta Serenissima Republica di Venezia [...]” ASVe, Cinque Savi alla Mercanzia, Prima serie, Diversorum, b. 365 (27. новембар 1761).

38 ASVe, Cinque Savi alla Mercanzia, Prima serie, Diversorum, b. 365 (27. новембар 1761).

39 M. Zloković, Mletačka uprava u Herceg Novom, *Boka – Zbornik radova iz nauke, kulture i umjetnosti* 3 (1971), 5–37.

да је одлуку о свом пресељењу на венецијанску територију Мирковић донео из пословних разлога.

У коначној одлуци, која је стигла из Рима у децембру 1761. године, објашњено је да се до решења дошло на основу информација о „Мирковићевом подаништву“ (*la sudditanza del Mircovich*).⁴⁰ Закључено је да покојног трговца „треба третирати као венецијанског поданика“, пошто је дуже време његово пребивалиште и пословање било везано за Херцег Нови, град под венецијанском управом. Дословно је наведено да из тих разлога треба „дати предност“ месту његовог вишегодишњег становања над родним крајем које се налазило под османском управом. Другим речима, закључено је да трговац није живео као османски поданик.⁴¹ Ипак, не треба пренебрегнути чињеницу да је, иако изгледа да је Марко Мирковић прекинуо сваку везу са својим коренима, његово порекло свима било добро познато.

Да ли је неко подаништво било виђено као привилегија, зависило је од места на којем је трговац потраживао своја права. То је било условљено и међудржавним односима, од којих је трговачки свет умногоме зависио, што је значило да су на првом месту биле важне правне и дипломатске норме. Док су етничке одреднице ретко биле начин на који се неко самодефинисао, верски идентитет је често трговцима који нису хтели да открију да ли су венецијански или османски поданици омогућавао да сакрију тај слој свог идентитета, који је понекад имао и карактеристике *лиминалног стања*.⁴² На Медитерану су контроверзе сличне Мирковићевом правном положају неретко биле изазиване и политичком ситуацијом која је вла-

40 „[...] In secondo luogo poi spiegandosi nella risposta che la ragione per cui si veniva a questa risoluzione era la Suddittanza del mircovich, si riconosce ancora che il Console Ponteficio non deve avere in avvenire alcuna cura e nessun diritto di verun genere negli affari dei Sudditi Veneti [...]” ASVe, Cinque Savi alla Mercanzia, Prima serie, Diversorum, b. 365 (19. децембар 1761).

41 „[...] si è creduto che Marco Mircovich, la di cui morte ha dato motivo all'uno e all'altro di pretendere una privativa ingerenza nella di lui Eredità, debba riputarsi come Suddito Veneto per esser egli da lungo tempo fissato il suo Domicilio, e la sua Negoziazione in Castelnuovo luogo soggetto al Dominio della Republica, il quale per l'effetto di cui si tratta deve preferirsi al luogo dell'origine del sudeto Marco soggetto al Dominio Ottomano [...]” ASVe, Cinque Savi alla Mercanzia, Prima serie, Diversorum, b. 365 (19. децембар 1761).

42 Greene, *Catholic Pirates and Greek Merchants*, 19. Лиминални статус је израз који води порекло од латинске речи *limen*, што значи „праг” и односи се на период преласка појединца или групе из једног у друго стање. Током трајања тог „прелазног положаја”, група или појединац поседују карактеристике како претходног, тако и новог стања – V. Turner, *The Ritual Process: Structure and Anti-structure*, Ithaca – New York 1969, 94–118.

дала међу државама, а посебно је комплексна веза између Венеције и Османског царства остављала простора за то.⁴³

Осим тога, расправа која се повела о правном положају Марка Мирковића показала је на који начин су миграције и промене подаништва усложавале идентитет. Померајући фокус на ужу слику, попут ове, можемо боље да схватимо последице тих догађаја. До сада је у неким студијама указано на слабо обраћање пажње на феномен трговца мигранта и његову улогу у домаћој заједници, као на то у којој мери је он желео да се интегрише. Ипак, практични показатељи промене живота, попут оснивања породице, стварања иметка и формирања угледа у локалном друштву, били су довољни докази уклапања у заједницу, док је непотпуна асимилација увек била резултат јаке везе са сународницима.⁴⁴

Један досељеник губи своје карактеристике које га дефинишу као странца онда „када пронађе своју функцију унутар друштвене структуре заједнице у коју се настанио“.⁴⁵ По свој прилици, покојни трговац није одржавао непосредне контакте с местом у којем је живео пре пресељења у Херцег Нови, а с венецијанским друштвом у границама Боке Которске остварио је пословне, пријатељске и родбинске везе. Ако је заједница основа сваке интеграције, онда су и сведочења оних који су у већој мери наглашавали професионални и друштвени углед Марка Мирковића у бокељској заједници показала да је он, у исти мах, постао и њен равноправан члан.

43 У једном раду, Ђузепе Треби је приказао случај из 1647. године, када су Пераштани опљачкали брод с робом босанских трговаца. Док је венецијанска управа тај чин оправдала чињеницом да су „босански трговци по рођењу османски поданици“, папско представништво у Венецији истицало је да су то „хришћани и поданици Цркве“ који су дуже време живели у Анкони, њиховом легалном пребивалишту. G. Trebbi, Turchi o “buoni cristiani e sudditi della Chiesa”? Mercanti bosniaci ad Ancona a metà '600, *Governo della diversità in epoca moderna e contemporanea*, ed. G. Paolin, Mariano del Friuli 2007, 45–65.

44 A. Cowan, *Foreigners and the City: The Case of the Immigrant Merchant, Mediterranean Urban Culture, 1400–1700*, ed. A. Cowan, Exter 2000, 45–55.

45 E. Orlando, *Migrazioni mediterranee, Migranti, minoranze e matrimoni a Venezia nel basso medioevo*, Bologna 2014, 73. О моделима интеграција који су приказани на примеру заједница балканског порекла у Венецији у: Orlando, *Migrazioni mediterranee*, 73–83.

Marija Andrić

CONNECTION TO THE ROOTS OR INTEGRATION:
THE STATUS OF THE HERZEGOVINIAN MERCHANT
MARKO MIRKOVIĆ IN 18TH-CENTURY VENETIAN
REPUBLIC

Summary

Following the passing of merchant Marko Mirković in Ancona in 1761, the property he left behind in that city sparked a dispute over who had jurisdiction to take care of it. At the same time, *the consul of the Levantines* (It. *Console de Levantini*) and *the consul of Venice* (It. *Console di Venezia*) considered it their duty to make an inventory of the deceased's estate. As elected representatives of merchant communities, consuls were responsible for protecting their compatriots' commercial interests abroad, making it crucial to establish the deceased merchant's legal status, residence, and accountable authority during his lifetime. This formal protocol of a commercial-administrative nature raised questions and uncertainties concerning Marko Mirković's identity, and the case has been defined as a dilemma regarding which merchant community he belonged to (*la nazionalità del Mircovich*).

Born in the Ottoman territory in Herzegovina, the deceased merchant was of Orthodox faith and, quite certainly, adhered to and practiced the religious customs throughout his life, according to which he was also buried in Ancona. Nevertheless, he spent his lifetime in Venetian territory. Although the exact year and reason for his relocation in Herceg Novi are unknown, the merchant established a family in that city, acquired wealth, and built a reputation within the Boka Kotorska community. Statements about his life, business, friendly, and familial connections were given by people from the Bay of Kotor, as authoritative representatives of the community, of which the merchant was a prominent member. Corresponding to that, the framework of his identity was shaped by his successful efforts to assimilate into the Venetian Republic's society.

Keywords: 18th century, merchant Marko Mirković, Ancona, origin, identity, Venice, Herceg Novi